

УДК 336.322:1

Проць Н.В.*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки***СУТНІСТЬ ТА ФІСКАЛЬНА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА****ESSENCE AND FISCAL ROLE OF LOCAL TAXES IN RESTRUCTURING
OF BUDGET AND TAX LEGISLATION****АНОТАЦІЯ**

У статті визначено сутність місцевих податків та зборів, досліджено роль у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування. Проведений аналіз довів, що фіскальна функція місцевих податків і зборів має другорядне значення. Основними бюджетотворюючими місцевими податками в Україні стали єдиний податок та плата за землю. Запропоновано способи удосконалення системи місцевого оподаткування шляхом оптимізації кількісного та якісного складу місцевих податків та віднесення до майнового податку доходів від продажу об'єктів майна і майнових прав, частини доходів від операцій з майном, доходів від надання майна в лізинг, оренду, доходів від успадкованого чи отриманого у дарунок майна, забезпечення удосконалення системи адміністрування майнового податку.

Ключові слова: місцеві податки та збори, місцевий бюджет, органи місцевого самоврядування, місцеве оподаткування.

АННОТАЦИЯ

В статье определена сущность местных налогов и сборов, исследована их роль в финансовом обеспечении органов местного самоуправления. Проведенный анализ доказал, что фискальная функция местных налогов и сборов имеет второстепенное значение. Основным бюджетобразующими местными налогами в Украине стали единый налог и плата за землю. Предложены способы совершенствования системы местного налогообложения путем оптимизации количественного и качественного состава местных налогов и отнесения к имущественному налогу доходов от продажи объектов имущества и имущественных прав, части доходов от операций с имуществом, доходов от предоставления имущества в лизинг, аренду, доходов от унаследованного или полученного в дар имущества, обеспечение совершенствования системы администрирования имущественного налога.

Ключевые слова: местные налоги и сборы, местный бюджет, органы местного самоуправления, местное налогообложение.

ANNOTATION

The essence of local taxes and fees was defined, investigated the role of financially secured local governments. The analysis showed that the fiscal function of local taxes and fees has secondary importance. The main budget forming local taxes in Ukraine have become the single tax and land tax. Proposed directions improvement of the local taxation by optimizing the quantity and quality of local taxes and referring to the property tax income from sale of property and property rights, income from property operations, revenues from property lease, rent, income from inherited or received the gift of the property, ensuring the improvement of the system of administration property tax.

Key words: local taxes and fees, local budget, local governments, local taxation.

Постановка проблеми. Нині обраний Україною стратегічний курс на децентралізацію вимагає нових підходів до формування дохідної

бази місцевих бюджетів та відповідного розвитку інституту місцевого оподаткування. Актуальним питанням на сьогодні є забезпечення максимального узгодження переліку повноважень місцевого самоврядування із закріпленням обсягом бюджетних ресурсів, оскільки їх невідповідність зумовлюватиме ризики невиконання функцій, зниження якості суспільних послуг на місцевому рівні. Прийняті протягом 2014–2015 рр. зміни до бюджетного та податкового законодавства передбачають визначення нової моделі фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, в контексті якої сформовано основні засади реформування бюджетно-податкової децентралізації. Важливу роль у забезпеченні фінансової незалежності місцевого самоврядування з усіх видів доходів відведено місцевим податкам та зборам. Тому питання розвитку системи місцевого оподаткування не втрачає своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий доробок українських та зарубіжних вчених щодо формування інституту місцевого оподаткування становлять праці Т. Бондарук, В. Буряковського, В. Дем'яшина, В. Зайчикової, О. Кириленко, В. Кравченка, М. Карліна, І. Луїної, А. Лучки, І. Майбурова, В. Опаріна, Ю. Пасічника, К. Павлюк, В. Письменного, Л. Тарангул, С. Юрія, А. Соколовської, Г. Старостенко, І. Ускова та багатьох інших дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій у сфері місцевих бюджетів, проблема формування власної фінансової бази за рахунок місцевих податків та зборів потребує удосконалення видів податків, їх об'єктів оподаткування, системи адміністрування.

Мета статті полягає у дослідженні фіскальної ролі місцевих податків та зборів в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основне завдання реформи місцевого оподаткування полягає у забезпеченні фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування, система місцевого оподаткування має

відповідати не лише інтересам органів місцевого самоврядування, але й інтересам населення територіальної громади. Як в економічній літературі, так і на практиці поширеним є погляд на місцеві податки як на другорядні елементи в системі оподаткування. За теорією обміну місцеві податки і збори необхідно розглядати як еквівалентну плату за вигоди, що забезпечують органи місцевого самоврядування [1, с. 37]. Такий підхід до їх сутності ґрунтується на гіпотезі Ч. Тібу, в основі якої сформований механізм «голосування ногами» (мотивацією переїзду до тієї чи іншої юрисдикції), внаслідок чого відбувається раціональний перерозподіл суспільних послуг на місцевому рівні. Відповідно до теорії поворотної послуги місцеві податки та збори слід розглядати як плату за послуги, котрі надають органи місцевого самоврядування населенню відповідної території [1, с. 10].

На думку І. Лопушинського, місцеві податки та збори – це обов'язкові платежі, суми яких, згідно із законодавством України, встановлюються органом місцевого самоврядування на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (села, селища, міста чи об'єднання сіл) та які зараховуються до її місцевого бюджету [2]. М. Черновська зазначає, що «місцеві податки та збори мають формувати в собі ту частину дохідної бази місцевих бюджетів, щодо якої центральні органи влади не мають жодних повноважень. Ці кошти повинні бути власністю місцевого самоврядування, на яке вони опираються при виконанні своїх завдань і функцій» [3].

Місцеві податки та збори є законодавчо встановленими обов'язковими платежами, які зараховуються до місцевих бюджетів відповідних територій. Органи місцевого самоврядування можуть диференціювати ставки податків у межах ставки, визначеної законом, надавати додаткові пільги окремим платникам, змінювати строки сплати. На відміну від загальнодержавних аналогів, місцеві податки і збори надходять лише до місцевих бюджетів, незначні за обсягом надходжень, їх сплата може бути періодичною або одноразовою, вони можуть мати цільове призначення (бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад), тобто можна назвати такі ознаки: за адресністю, за роллю у формуванні бюджетів, за цільовим спрямуванням, за періодичністю сплати.

Місцеві податки та збори є специфічною формою суспільно-економічних відносин на місцевому рівні. В процесі формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів органи місцевого самоврядування повинні проводити таку бюджетну політику, яка би оптимально поєднувала інтереси політичних партій, платників податків та жителів територіальної громади. Причому прагнення органів місцевого самоврядування збільшити надходження місцевого бюджету не повинне знижувати зацікавленість в економічній діяльності з боку платників податків.

В основу місцевого оподаткування України покладено принципи Європейської хартії місцевого самоврядування (1985 р.), до якої в 1997 р. приєдналась Україна. Згідно зі ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони можуть встановлювати в межах закону [4].

Місцеві податки та збори є одними з найважливіших інститутів у системі місцевих фінансів [5, с. 45]. Зокрема, під інститутом місцевих податків і зборів ми розуміємо законодавчо закріплену групу правових норм, що регламентує порядок впровадження податкових платежів (міськими, селищними та сільськими радами), механізм їх справляння (в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць) і зарахування до місцевих бюджетів для виконання повноважень у межах власної компетенції органів місцевого самоврядування [6].

В Україні до прийняття Податкового кодексу система справляння місцевих податків та зборів визначалася Законом України «Про систему оподаткування в Україні» та Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки та збори». З прийняттям 20 травня 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» фактично було встановлено 16 видів місцевих податків і зборів: два місцевих податки (комунальний податок, податок з реклами) та 14 зборів [7]. З введенням у дію Податкового кодексу (2010 р.) розпочинається новий етап розвитку місцевого оподаткування в Україні, а саме скасовано дванадцять неефективних з економічної і фінансової точки зору місцевих податків і зборів; прийнято новий перелік місцевих податків і зборів, який передбачає два податки і три збори (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір), та два податки і два збори з 2015 р. (податок на майно; єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір). Податок на майно з 2015 р. об'єднав три податки:

1) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними та фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості; під оподаткування у 2015 р. потрапляє 348 895 об'єктів (квартири, будинки) за ставкою до 2% МЗП за 1 кв. м. площі нерухомого майна та встановлюється місцевими радами;

2) земельний податок та орендна плата, що справляються з юридичних та фізичних осіб (органам місцевого самоврядування надано право самостійно встановлювати ставки плати за землю та пільги щодо земельного податку в межах максимально встановлених розмірів);

3) транспортний податок з юридичних та фізичних осіб, яким з 2015 р. оподатковуються

легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мають об'єм циліндрів двигуна понад 3 000 куб. см. за ставкою 25 000 грн. на рік за автомобіль; за даними ДФС кількість автомобілів, які підлягають оподаткуванню, складає 15 888 одиниць [10, с. 33].

З 2011 р. до групи місцевих податків і зборів також включено єдиний податок, обсяг доходів та ставки якого збільшувалися (максимальні ставки були в 2012 р.: 7% з ПДВ або 10% без ПДВ для підприємців з річним оборотом до 20 млн. грн.). Єдиний податок використовувався підприємцями для зменшення навантаження на фонд оплати праці та оптимізації оподаткування через дроблення бізнесу. В результаті надходження від єдиного податку збільшилися.

Установлення і скасування податків та зборів, а також пільг їх платникам здійснюються відповідно до Податкового кодексу сільськими, селищними, міськими радами та радами об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад у межах їх повноважень, визначених Конституцією України та законами України [8]. Встановлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом, забороняється. Зарукування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України, а саме до доходів загального фонду бюджетів міст республіканського АР Крим та обласного значення, міст Києва та Севастополя, бюджетів об'єднаних територіальних громад, міст районного значення, сільських, селищних бюджетів [9].

Безперечно, місцеві податки та збори є регулятором перерозподілу ВВП у країні, вони впливають як на економічні та соціальні процеси в регіонах, так і на рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Фіскальна роль місцевих податків та зборів полягає у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Важливим критерієм оцінки фіскального аспекту місцевих податків і зборів є тенденція (її визначають як відношення суми зібраних

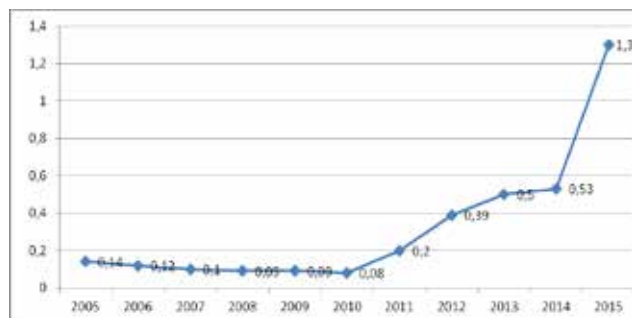

Рис. 1. Питова вага місцевих податків і зборів у ВВП за 2005–2015 рр., %

податків до зміни ВВП). Показник питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів характеризують фінансову незалежність та автономію місцевого самоврядування.

Протягом останніх років спостерігається значне відставання обсягу надходжень місцевих податків і зборів від темпів приросту ВВП. За оцінкою Міністерства фінансів України частка місцевих податків та зборів у ВВП збільшилась від 0,14% у 2005 р. до 1,3% у 2015 р., що свідчить про позитив змін системи місцевого оподаткування з 2011 р., однак це не дає змогу реально впливати на фінансовий стан територіальних громад.

У 2009–2015 рр. надходження місцевих податків і зборів у загальному обсязі збільшилися з 808,6 млн. грн. (2009 р.) до 8 055,6 млн. грн. (2014 р.), до 27 млрд. грн. (2015 р.), а їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів збільшилась з 1,1% до 22,4% відповідно (табл. 1).

Зміни податкового законодавства у сфері місцевого оподаткування сприяли підвищенню питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів, а саме за рахунок включення до їх складу єдиного податку, який становив 92% загального обсягу місцевих податків, податку на нерухоме майно – 0,56%, збору за припаркування транспортних засобів – 0,76%, туристичного збору – 0,31%. Отже, найвагомим серед місцевих податків і зборів став єдиний податок, якого у 2013 р. надійшло

Таблиця 1
Показники фіскального аспекту місцевих податків та зборів у 2009–2015 рр., %

Назва показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Податкові надходження	83,2	83,9	84,5	85,2	86,8	86,4	79,5
Податок на доходи фізичних осіб	62,6	63,4	62,5	60,6	61,4	61,9	52,1
Плата за землю	11,8	11,8	12,4	12,5	12,2	11,9	–
Місцеві податки і збори	1,1	1,0	2,9	5,4	7,0	8,0	22,4
Єдиний податок	2,5	2,4	2,3	4,8	6,3	7,3	–
Інші податкові надходження	7,7	7,7	6,7	6,7	6,2	4,6	5,0
Неподаткові надходження	10,9	10,9	12,4	12,5	11,5	12,1	18,5
Доходи від операцій з капіталом	3,7	3,2	2,1	1,7	1,3	1,1	1,5
Цільові фонди	2,2	2,0	1,0	0,6	0,4	0,4	0,4
Надходження від зарубіжних країн та міжнародних організацій							0,1

Джерело: складено автором на основі Щомісячного моніторингу основних індикаторів бюджетної системи України [15]

6,6 млрд. грн., що у 1,4 рази більше за обсяги надходжень 2012 р., річний план перевиконано на 15,6%, або на 0,9 млрд. грн. Таке зростання відбулося переважно через збільшення кількості фізичних осіб та суб'єктів малого підприємництва. Протягом 2015 р. до місцевих бюджетів надходження плати за землю з фізичних осіб склали 1,86 млрд. грн., що на 370,9 млн. грн., або на 24,9%, більше, ніж за 2014 р., зокрема земельного податку надійшло 501,1 млн. грн., орендної плати – 1 357,7 млн. грн.; плати за землю з юридичних осіб – 13,0 млрд. грн., що на 2,4 млрд. грн. більше, ніж у 2014 р.; транспортного податку – 434 млн. грн., або 101,5% від доведеного індикативного показника; місцевих зборів (збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір) – 97,4 млн. грн., що на 10,9 млн. грн. більше, ніж у 2014 р.; єдиного податку з юридичних осіб – 4,3 млрд. грн., що на 2,2 млрд. грн. більше, ніж у 2014 р.

На надходження до місцевих бюджетів значною мірою вплинуло те, що у 2015 р. плату за землю віднесено до місцевих податків і зборів, сільськогосподарських товаровиробників виділено в окрему групу платників (четверту групу) єдиного податку, для платників єдиного податку третьої групи зменшено ставки єдиного податку. Загалом наведені дані свідчать про підвищення фіскальної ролі місцевих податків та зборів у наповненні місцевих бюджетів: збільшилися як обсяг, так і питома вага місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів.

Прийняті зміни до бюджетного законодавства передбачають визначення нової моделі системи місцевого оподаткування, в основу якої покладено принципи бюджетно-податкової децентралізації. Основним досягненням Податкового кодексу України у сфері місцевого оподаткування є впровадження податку на майно, що має підвищити забезпеченість органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами; сприятиме детінізації майнових відносин через встановлення реальних власників.

Розглянемо стан виконання надходжень від податку на нерухоме майно у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України. У 2015 р. надходжень до місцевих бюджетів від податку на нерухоме майно склали 745,7 млн. грн., що на 700,8 млн. грн. більше, ніж за 2014 р., з них 25% податку надійшло до бюджету міста Києва, по 8–9% – до бюджетів Харківської, Одеської, Київської областей, 6,3% – до місцевих бюджетів Дніпропетровської області, 5,9% – Львівської області, у 16 місцевих бюджетах областей надходження склали 1–4%, менше 1% цього податку надійшло до місцевих бюджетів Кіровоградської, Луганської, Чернігівської областей. Відповідно до Податкового кодексу України сільські, селищні, міські ради можуть збільшувати граничну межу житлової нерухомості, на яку зменшується база оподаткування (ст. 266.4.1), та встановлювати ставку податку у розмірі до 2% від

мінімальної заробітної плати (на 1 січня податкового року) (ст. 266.5.1) за 1 кв. м бази оподаткування. Тобто обсяг надходжень залежить від рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування, щодо визначення ставок бази оподаткування. Наприклад, міські ради міст Рівного, Луцька, Кіровограда на 2015 р. затвердили ставку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в розмірі 0,5% мінімальної заробітної плати за кв. м; у Полтаві, Черкасах, Хмельницькому, Миколаєві – 1,0%; у Вінниці – 1,5%; у Житомирі та Харкові – 2%. У багатьох обласних центрах України неоподаткована площа нерухомості більша за ту, яка зазначена в Податковому кодексі України (60 кв. м – для квартир; 120 кв. м – для житлових будинків). Наприклад, у м. Черкаси вона становила 120 кв. м для квартир та 250 кв. м для житлових будинків; у Дніпропетровську – відповідно 85 та 200 кв. м. [11, с. 21]. Однак недовілкою оподаткування нерухомості є те, що розмір податку не залежить від вартості об'єкта, що суперечить практиці зарубіжних країн. Тому вважаємо, що необхідно внести поправки в систему оподаткування нерухомості в напрямі зміни бази оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та визначення ставки податку залежно від рівня соціально-економічного розвитку території, статусу адміністративно-територіальної одиниці.

На відміну від України, податки на майно є основою фінансування суспільних благ, які надають органи місцевого самоврядування зарубіжних країн. Зокрема, частка майнових податків у загальних доходах місцевих бюджетів Канади в середньому складає 40%, в США – 60%, в Австралії, Ірландії, Великобританії – майже 100%, незначну частку цих податків мають доходи місцевих бюджетів Норвегії (до 5%), а також Швейцарії та Чехії (до 3%) [12, с. 557]. За визначенням відомих вчених в галузі оподаткування І. Майбурова та А. Соколовської, податки на майно (майнові) – це податки, що сплачують юридичні та фізичні особи по факту володіння ними певним майном або з проведення операцій з його продажу (купівлі) [13, с. 154]. Податок на майно ґрунтується на праві власності на рухоме та нерухоме майно [14, с. 148]. Відповідно до класифікації податків за об'єктом оподаткування підсистема майнового оподаткування включає різні групи майнових податків: 1) податки на окремі види майна (оподаткування нерухомості, землі, транспорту тощо); 2) чистий податок на майно (оподаткування персональних активів (нерухомості, землі, транспортних засобів (включаючи приватні літаки, яхти), акцій, облігацій, зберігання, дорогоцінностей тощо за вирахуванням зобов'язань по цим активам); 3) податки на передачу прав власності на майно (оподаткування майна, що переходить у спадок або дарування); 4) податки на приріст капіталу (податок на доходи від реалізації активів). В багатьох зарубіжних країнах та в Україні податки другої (за

виключенням землі, нерухомості та транспорту), третьої та четвертої груп входять в базу оподаткування податку на доходи фізичних осіб.

Таким чином, з метою удосконалення та розширення бази місцевого оподаткування перспективними напрямами є:

1) віднесення до майнового податку доходів від продажу об'єктів майна і майнових прав; частини доходів від операцій з майном; доходів від надання майна в лізинг, оренди або суборенди (строкове володіння та / або користування); доходів від успадкованого чи отриманого у дарунок майна;

2) забезпечення удосконалення системи адміністрування майнового податку шляхом формування повноцінного земельного кадастру та проведення грошової оцінки (переоцінки) земель у населених пунктах та за їх межами з урахуванням ринкового фактору; завершення формування державного реєстру речових прав на нерухоме майно та удосконалення механізму оподаткування шляхом врахування реальної вартості нерухомого майна; розробки та реалізації програми з роботи з громадськістю з метою роз'яснення переваг введення податку на нерухоме майно та механізму формування і справляння цього податку.

Отже, протягом останніх років зміни податкового та бюджетного законодавства в напрямі збільшення обсягів доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів були проведені з використанням таких методів, як ліквідація неефективних податків і введення нових; розширення об'єктів оподаткування; зміна податкових ставок; розширення кола платників податків; перегрупування податків (переведення загальнодержавних податків (єдиного податку та плати за землю)) на місцевий рівень.

Вивчаючи досвід зарубіжних держав, слід відзначити те, що немає універсальної моделі формування системи місцевого оподаткування, проте успішним в Європі є приклад Польщі. За чинним законодавством Польщі місцеві податки та збори включають податок на транспортні засоби, податок на нерухомість, сільськогосподарський податок, лісовий податок, ринковий збір, оздоровчий збір, збір з реклами, плату за утримання собак [12]. Згідно з Законом Чеської національної ради «Місцеві платежі» від 13 грудня 1990 р. № 565/1990 муніципалітети можуть збирати такі місцеві податки: плата за собак, плата за лікувально-курортне або рекреаційне перебування, плата за використання громадських просторів, збір для участі у прийомі, плата за проживання, збір за дозвіл на керування автомобілем в окремих районах, плата за експлуатацію системи збору, сортування, транспортування та утилізації побутових відходів, плата за приєднання нової будівлі до централізованих систем водопостачання і каналізації.

Висновки. Отже, реформування податкового законодавства України внесло значні корективи у систему місцевого оподаткування. Проведе-

ний аналіз довів, що фіскальна функція місцевих податків і зборів має другорядне значення. Основними бюджетоутворюючими місцевими податками в Україні стали єдиний податок та плата за землю. Однак недоліками системи місцевого оподаткування є незначна фіскальна значущість місцевих податків та зборів, відсутність законодавчих основ функціонування системи самооподаткування, відсутність системи цільового місцевого оподаткування.

Тому, враховуючи досвід зарубіжних країн, для посилення фіскальної значущості місцевих податків і зборів в частині формування дохідної бази місцевих бюджетів, слід оптимізувати їх кількісний і якісний склад та на законодавчому рівні дозволити органам місцевої влади впроваджувати такі місцеві податки та збори: податок за розміщення грального бізнесу; податок з реклами за розміщені рекламні щити або рекламні пристрої; податок на транспортні засоби (вантажівки та трактори з максимальною масою понад 3,5 тон; причепи та напівпричепи, які разом з транспортним засобом мають допустиму загальну масу 7 тонн і вище; автобуси); збір за паркування автотранспорту на прибудинкових територіях у темну добу [16, с. 191]; збір за огороження прибудинкових територій чи житлових будинків; цільовий збір за експлуатацію системи вивозу, сортування, транспортування та утилізації побутових відходів; цільовий збір на охорону довкілля, впорядкування парків і кладовищ [17, с. 137]. Наведений перелік можливих надходжень місцевих податків та зборів буде сприяти збільшенню дохідної частини місцевих бюджетів, що знайде своє відображення у розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Письменний В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України : [монографія] / В. Письменний. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка», 2011. – 196 с.
2. Лопушинський І. Місцеві податки і збори: стан та перспективи зростання / І. Лопушинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:R3IAe3SDUJ:www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009_63_2/63_2_25.pdf+site:www.nbu.gov.ua.
3. Черновська М. Виникнення та розвиток місцевого оподаткування/М. Чернявська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:EoAmos3ZG-wJ:www.nbu.gov.ua/ejournals/znpnudps/2009_1/pdf/09cmmolt.pdf+site:www.nbu.gov.ua.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
5. Місцеві фінанси : [підручник] / за ред. О. Кириленко. – К. : Знання, 2007. – 677 с.
6. Тараненко В. Оцінка фіскальної ефективності місцевого самоврядування у Дніпропетровській області / В. Тараненко, Н. Шевченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2361>.

7. Про місцеві податки і збори : Декрет Кабінету Міністрів України // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Податковий кодекс України від 12 грудня 2010 р. №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
9. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.in.ua/lib.html#rz2456>.
10. Власюк О. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні / О. Власюк. – К. : НІСД, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/mizhbudzhetni_vidnosunu.
11. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наукова доповідь / за ред. І. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін.-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2016. – 70 с.
12. Podatki i opłaty lokalne / Ministerstwo Finansów [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finanze.mf.gov.pl/podatki-i-oplaty-lokalne>.
13. Майбуров И. Теория налогообложения. Продвинутый курс: для магистрантов / И. Майбуров, А. Соколовская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 591 с.
14. Вишневська Н. Бюджетна політика: регіональний аспект : [монографія] / Н. Вишневська. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 244 с.
15. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної системи України / Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua/news/463>.
16. Фінансовий потенціал регіону: механізм формування та використання : [монографія] / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; за наук. ред. М. Козоріз. – Львів, 2012. – 307 с.
17. Лучка А. Актуальні проблеми забезпечення самостійності органів місцевого самоврядування в питаннях формування дохідної частини місцевих бюджетів / А. Лучка // Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і суспільних трансформацій : [монографія] / за ред. О. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ ; «Економічна думка», 2008. – 375 с.